NA POMOC PRAXI

„MONAR" – FASCINACE A FAKTA

Motto: „O Monarze trudno jest mówić, Monar trzeba poczuć."
Marek Kotański, Magazyn, Monar 85, Warszawa 1985

Monar – fascinace

Příležitost navštívit středisko Monaru ve Wroclavi se nám vyskytla dvakrát v rozpětí jednoho roku. Před první návštěvou jsme se ani nepokoušeli definovat svá očekávání vzhledem ke komuně lidí, s nimiž jako terapeuté si tak málo dokážeme účinně poradit.

Wroclavské středisko Monaru je jedno ze dvou středisek městského typu, všechna ostatní leží na venkově, často i docela o samotě. První setkání s námi uzavřeným světem začalo již v léčebně – v konsultačním „Punktu Monaru". V malé místnosti jsme hovořili s mladou sympatickou paní doktorkou a jejími dvěma kolegy, kteří nám ochotně zodpovídali naše dotazy: kdo je vedoucí lékař střediska, jak to, že v něm není permanentně přítomen zdravotnický personál, jak se kontroluje dodržování abstinence, jak se zabrání průniku drog z venku, jaká je efektivita léčby, jestli „monarovcům" nebude připadat, že se na ně jdeme dívat jako na atrakci atd. Přítomní terapeuté měli s námi trpělivost, jen na některé otázky prý najdeme odpověď až sami na místě. Teprve až nastal dohodnutý čas k odjezdu do střediska, pochopili jsme, že kolegové paní doktorky byli pouze jejími spolupracovníky z „Punktu", že pojedou do Monaru s námi a že jsme se vlastně setkali s prvními „absolventy" Monaru, kteří si říkají „neofytové" (neofyt – ve starokřesťanské církvi dospělý novokřtěnec, nový člen církve, přeneseně nový člen nějaké organisace; dle slovníku cízích slov).

Wroclavské středisko Monar je starší vila údajně obsazena ve II. světové válce R. Heydrichem. V současné době je v dosti zchátralém stavu, ale na vile i okolní zahradě jsou vidět snahy o zlepšení. Přivítal nás předseda monarské samosprávy, který nám podal přehled o hlavních zásadách života v komuně, o jejich „domácím" řádu, vysvětlil, proč někteří obyvatelé Monaru chodí v pracovním oděvu a

někteří v civilním, rozdíly mezi „novici, domácími a monarovci". Při prohlídce vily se k nám přidávaly děti. Byly zřetelně na návštěvy zvyklé. Jen se nám těžko dařilo – jak před námi předseda otevíral pokoj za pokojem – poznat, ke komu vlastně patří. Ve vile je v přízemí provozní část, kuchyně, sklady a dílna, v prvním patře pak velká místnost využitá pro společenské účely s pingpongovým stolem apod., jídelna, několik pokojů a místnost pro „vychovatele". Také je zde veliký zvon, který svolává obyvatele Monaru ke společnému sezení do „komunitní" místnosti ve druhém patře.

Procházeli jsme pokojíky, které si více či méně neuměle vybavovali obyvatelé sami, jak nábytkem, zbitým z dřevěných fošen, tak i textiliemi a výzdobou. V jedné místnosti se tři monarovci věnovali nějaké orientální hudbě. S vtíravým pocitem, že nahlížíme do soukromí lidem, kteří ho před námi nijak neschovávají, že se normy vyměnily a zatím co oni se chovají přirozeně, my nutně působíme jako exkurse, jsme prošli celou vilu. V podkroví byly pokoje zařízeny kupovaným nábytkem, objevovaly se televizory a jiná vybavení domácnosti. Některé místnosti byly už také zamčené. Sloužily těm, kteří již žijí normálním životem, pracují ve městě, svou mzdu si částečně ponechávají a Monar je jim pouze útočištěm, než si najdou přibytky jinde.

Na závěr nás uvedli do jídelny, kde mezitím nachystali „herbatku" a malé občerstvení. Vypili jsme s nimi čaj jako „doopravdická" návštěva, zatím co novici v modrácích pokračovali v umývání podlah, pastování dřevěných schodů a dalších domácích údržbářských pracích. Dívka, která leštila poličku, při našem příchodu, ji leštila i když jsme odcházeli a nepodívala se na nás před tím a neotočila potom. Leštila, a byly to pohyby, které jí byly cizí, dělala to neuměle a neobratně, ale vydržela.

Není lehké zde pracovat jako „vychovatel". Zdánlivý klid a hladce do sebe zapadající kolečka, usměvavé děti a přítulný pes, fungující samospráva – to je právě ta přesně vybalancovaná rovnováha, kterou naruší již jen pomyšlení na drogu – na drogu, která byla pro většinu z nich dlouhý čas celým světem. A rozezní se zvon...

Provázeli nás budovou s pýchou hospodářů a s hrdostí nad svou prací. Tu největší práci však musel každý z nich udělat dřív, než přijal tato normální měřítka, tj. být hrdý na své lidi, na spokojené děti, na pěkný pokoj, na svůj dům. Hodnoty, které tolik let pro ně nic neznamenaly. A to je ten největší zážitek vidět přerod člověka, přesněji znovuzrození nového – přechod od „narkomana" k „neofytovi".

Naše druhá návštěva v listopadu 1987 byla už spíše jen ujištěním, že je to skutečnost, že jsme se ve svých pocitech nemýlili, že opravdu tato cesta vede k žádoucímu cíli. Tentokrát zde bylo dětí víc, i jedno úplně čerstvé, čtyřnedělní. Byly zde manželské páry a celé rodiny. Byla zde dívka, která zametala terasu a na krku měla tabulku s nepřeložitelným nápisem. „Prezes" nám vysvětlil, že nosí nápis, označující vlastnost, které by se měla na doporučení ostatních zbavit. Až budou mít všichni pocit, že se její chování změnilo, sami jí to navrhnou. Každý se měl trénovat v oblasti, která mu dělá potíže. Jeho zvolili předsedou proto, že utíkal před kontaktem s lidmi (provázel nás celou dobu).

Někteří monarovci byli minulý rok v MLR, jeli tam pomoci organisovat podobný dům. V magazinu Monaru jsou fotky z plavby Monaru na plachetnici k Severnímu moři.

Fotky nynějších monarovců – dříve ztracených narkomanů.

Monar – fakta

V roce 1978 psycholog Marek Kotański zrenovoval se svými pacienty-toxikomany zchátralou a osamocenou usedlost. Na základě zkušeností a poznatků z tohoto úzkého soužití terapeuta s různými typy osob závislých na drogách se vytvořilo zcela specifické společenství – komuna – s cílem zbavit nemocné závislosti a pomoci jim najít a posléze i realisovat polnohodnotný způsob života. Tak vzniklo hnutí „Monar" se svými středisky, z nichž první bylo středisko v Gloskowie (15. 10. 1978). Název Monar, o kterém sám Kotański uvádí, že původně nebyl chápán jako zkratka, se dnes používá jednak jako synonynum pro „Mlodziezowy ruch na rzecz przeciwdzialania narkomanii", tj. zastupuje hnutí samotné a jednak se jim označují všechna vzniklá střediska, tzv. „Domy Monaru" anebo „Ośródki Monaru". Je jich v současné době již asi 20, s průměrným počtem okolo 30 obyvatel a stále jsou zakládány další, vesměs na opuštěných samotách, eventuálně v malých městečkách. Wroclawsky Monar vzniklý 5. 3. 1983 je jednou z výjimek.

Do vzniku Monaru v Gloskowie byl tento způsob terapie osob závislých na nealkoholových drogách znám spíše z literatury (komuna Synanon), v našich zemích šlo o první zkušenost. Ze společné práce a celého života této první komuny vyplynuly a byly zformovány ur-

pokračovanie na str. 61

pokračovanie zo str. 58

čité zásady, které jsou pro obyvatele středisek zcela závazné a pro jejich chod bezpodmínečně nutné. Základní kámen celého systému, automaticky platný ve všech zařízeních Monaru, je požadavek naprosté abstinence od drog i od alkoholu, platící od chvíle vstupu. Porušení tohoto pravidla se trestá vyloučením ze střediska, bez možnosti návratu či přeložení jinam, což pro mnohé propuštěné může znamenat faktický životní konec. Tento nesmlouvavý po-

stoj byl také hnutí vytýkán s poukazem na to, že toxikomanie je přece choroba a nemocnému člověku nelze odmítnout pomoc. Na to odpovídá Kotański lapidárně: „Mám-li zachránit celou loď, musíme někdy obětovat plavčíka (volně přeloženo)." A jeho zkušenosti s obtížemi vzniku nové hodnotové orientace u pacientů, tak snadno sklouzávajících k dřívějším stereotypům myšlení i jednání, tuto praxi podporují. (Připomínáme, že toxikoman vyloučený ze střediska Monaru není připraven o ostatní formy zdravotnické pomoci.)

Další zásady, vyplývající z organisace chodu společenství, jsou pro ostatní střediska závazné pouze rámcově a slouží spíš jako vzor, který není nutno, a ani to není žádoucí, otrocky přebírat. Zásady mají obvykle podobu jakéhosi „desatera", které si tedy formuluje každé středisko v „monarovském duchu", ale přizpůsobuje je vlastním podmínkám. Velký důraz se v režimu pobytu klade na příklad na fysickou práci, která by měla přesahovat subjektivní hranice sil nemocného. Přes tyto „tvrdé" podmínky udává Kotański v průměru jen asi 40 % odchodů ze středisek.

Provoz Monarů z větší části dotuje ministerstvo zdravotnictví, na příklad z naší konkrétní zkušenosti z Wroclavi prostřednictvím psychiatrické léčebny ve Wroclavi, která také vyplácí mzdy „vychovatelům" Monaru. „Vychovatelé" Monaru jsou lidé různých profesí, převážně nezdravotnických. Při naší první návštěvě jsme se dokonce setkali se zkušeností, že „profesionálům" v terapii závislých, tj. psychiatrům a psychologům, jejich odborný výcvik je v konkrétní práci s lidmi spíše na překážku. Často jim zabraňuje v projevech jejich vnitřní autentičnosti, bez které není možné v Monaru obstát, a proto se jako „vychovatelé" příliš neuplatňují. „Vychovateli" jsou nejčastěji lidé na drogách dříve sami závislí, kteří nejenom názorně ukazují ostatním, že je možno oprostit se od závislosti, ale také se ve složitých situacích komuny nejlépe orientují. Služby v Monaru jsou turnusové. Lékař terapeut se dostaví do Monaru jen tehdy, je-li to dle mínění Komunity třeba. Vychovatelé zaujímají ve středisku roli spíše starších kolegů či poradců. O vlastní chod, pořádek a dodržování domluvených pravidel se stará volená samospráva pacientů: president, pokladník, hospodář, ale také vlastní „Služba ochrany Monaru (SOM)", která má neomezené právo kontrolovat všechny vzhledem k dodržování abstinence.

Komuny jsou koedukované, bývají v nich i manželští partneři léčících se, pokud ovšem nejsou sami závislí. V podobných případech se manželé léčí odděleně. Vzájemné sexuální kontakty mezi členy jedné komuny jsou trestány vyloučením z Monaru, takže nedochází k promiskuitě. Mnohé rodiny jsou ve střediscích i se svými dětmi, které docházejí do blízkých škol, se svými oblíbenými domácími zvířaty a podobně. Každá rodina má svoji vlastní místnost.

Bylo nám také řečeno, že společenství kromě příspěvků od zdravotnictví je vlastně samozásobitel, kdy do společné pokladny přispívají zejména ti členové Monaru, kteří jsou již zaměstnáni mimo středisko a dostávají normální mzdu. Hospodaření s penězi je společné.

Při akutní krisi, ať již individuální či komunitní, může kterýkoliv člen kdykoliv svolat poradu ostatních ke komunitnímu sezení. Ve wroclavském středisku má tento nouzový signál podobu „zvonění na poplach". Sezení komunity trvá tak dlouho, pokud není problém vyřešen či krise zažehnána.

K léčbě v Monaru bývá pacient odesílán z tzv. „punktů Monaru", což jsou doslova konsultační body. Pracovny a místnosti, kde se člověk hledající pomoc setká s lidmi, kteří mu přijatelnou formou nabídnou způsob, jak skoncovat s drogou. Konsultační bod tak slouží k prvnímu kontaktu závislého na droze s institucí, v níž však většinou pracují nezdravotníci (neofytové), kteří podle některých rigidnějších názorů zdravotníků nemají právo léčit a ani k léčbě doporučovat. Ve wroclavském punktu jsou zaměstnáni jeden lékař, jeden psycholog a dva odléčení toxikomani. Pracují denně od 10. do 18. hod. V některých léčebnách na tyto punkty (Wroclav, Boleslawiec) navazuje lůžkové detoxikační oddělení pouze pro závislé na nealkoholových drogách, kde pobyt závislého trvá obvykle 2 – 3 týdny. Odtud pacient odchází do Monaru – má-li o tento způsob další terapie zájem.

Pobyt v Monaru trvá asi dva roky. Během prvních tří měsíců se nový člen komuny, „novic", nevzdaluje ze střediska. Jeho isolace od ostatní společnosti je zabezpečena i praxí, že léčbu nastupuje obvykle ve středisku dosti vzdáleném od místa svého bydliště. Po příchodu do Monaru je seznámen s místními pravidly. V rámci zaměstnání vykonává domácí práce a práce související s údržbou budovy, ev. hospodářství. Přitom probíhá částečně ještě detoxikace nemocného, překonávání odvykacích příznaků a u mnoha z nich začíná hledání způsobu soužití s druhými lidmi, za něž se časem stane i zodpovědným, vzhledem k zabezpečení jejich potřeb, např. stravy.

V některých momentech se vlastně „novici" vrací ke způsobu života v primární rodině, který v minulosti opustili a dobrovolně přijímají skutečný či zdánlivý nátlak na podřízení, který jim dříve připadal ve všech směrech nepřijatelný – ať již šlo o pocit svobody jednání a volnosti, nebo například o požadavek časového dodržování rozvrhu či osobní hygieny.

Vzhledem ke vztahu k droze považuje Kotański tuto fázi pobytu za nejdůležitější. Cíl této etapy, ve které má pacient samé povinnosti a žádná práva, je dvojí. Jednak je to prožití pocitu, že ve společenství, ve kterém se nachází, je prakticky nulou „zerem", a to díky droze. Do této doby se chtěl zbavit drogy jen verbálně, zatím co podvědomě si život bez ní neuměl představit. Nyní je stále konfrontován se svým postavením a se svou neutěšenou situací zaviněnou návykovou látkou. Druhým cílem tohoto procesu je probuzení chuti o něco usilovat, touhy dostat se z nulové posice. Tato touha má v Monaru zcela konkrétní podobu, jde o snahu postoupit mezi „domowniki" (domácí). Má okolo sebe mnoho názorných příkladů, že tento postup je možný.

Zařazení mezi „domácí" představuje další přechodnou etapu, trvající přibližně rok. Charakteristickými rysy tohoto období bývá dle Kotańského jakési nadšení Monarem (fascinacija Monarem) a jeho myšlenkami. Nemocný prožívá své první sebeuspokojení a dobrý pocit vykonané práce. Začíná věřit ve své vlastní obrodné síly. V Monaru již chodí v civilu. Vykonává stále práce potřebné k udržení chodu střediska, má však za úkol připravit se pro budoucí zaměstnání. Začíná či dokončuje studia, pracuje jako učeň. Kontaktuje se s lidmi „z venku" a připravuje se na život v nových podmínkách. V této době může také občas navštívit svou vzdálenou rodinu. Začíná hledat svoje místo ve světě a začíná věřit, že se mu to podaří. Vnější projev této jeho vnitřní změny je přechod mezi „Monarovce".

Tímto přechodem se pro závislého začínají otevírat dveře z Monaru do normálního života. V této době již kolem dvou let abstinuje, našel si nový životní směr, začal si věřit a začíná být schopen přejímat zodpovědnosti nejen za sebe, ale i za druhé. To se nejprve projevuje v modelových podmínkách střediska – monarovec musí být vzorem pro novice, poněvadž ten jeho chování bezprostředně napodobuje teď i později venku. Má za úkol najít si zaměstnání a byt v místě trvalého bydliště. Poslední úkol se nezřídka daří dosti obtížně a na příklad wroclavský Monar má několik pokojů obsazených „residenty", tj. těmi, kteří již dokáží cele žít mimo středisko, ale přesto zde mají ještě svoje útočiště, svůj domov. Rovněž velké množství neofytů mezi vychovateli naznačuje, že úplný návrat mezi ostatní, bez jakéhokoliv kontaktu s Monarem, nemusí být vždy lehký.

Popsali jsme Monar tak, jak sme jej viděli na podzim 1986 a 1987. Hnutí samo prochází stálým vývojem, během kterého se jistě vyskytla řada těžkostí. Ale jeho základní úkol – pomáhat závislým v jejich boji s drogou, se Monarům daří na úrovni pro nás dříve nepředstavitelné.

Souhrn

Autoři měli možnost navštívit MONAR městského typu ve Wroclavi. Je to středisko určeno pro léčbu nalkoholových závislostí, které svým způsobem práce, přístupem k léčbě i svými výsledky bylo pro autory velmi poučné a zajímavé.

LITERATURA

Magazyn Monar 85, Warszawa, 1985

Marek Kotański: Model leczenia narkomanii (In: Problemy narkomanii). Problemy narkomanii. Zarys metod resocjalizacji i profilaktyki Monaru. Warszawa, 1948

PhDr. T. Kostroňová, MUDr. V. Šťastný, CSc.
KÚNZ, PL Brno